

ГЕНЕЗА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ

GENESIS OF CIVIL LEGAL REGULATION OF CONTRACT FOR THE SUPPLY OF ENERGY RESOURCES THROUGH THE CONNECTED NETWORK

Островський А.М., аспірант кафедри цивільного права та процесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

У цій статті здійснено дослідження генези цивільно-правового регулювання договору постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу. Визначено, що нормативно-правова база, яке регулює порядок постачання енергетичних ресурсів здійснюється на підставі Законів України «Про ринок електричної енергії», «Про енергетичну ефективність» та іншими актами. Постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу здійснюється на підставі договору. Робиться висновок, про те, що договір постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу є одночасно публічним договором та договором приєднання. До договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, положення про договір поставки, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин сторін. Охарактеризовано специфіку змісту договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, що виникають та врегульовуються шляхом укладання договору енергопостачання між споживачами електричної енергії, якими виступає широке коло осіб, як фізичних, так і юридичних, та енергопостачальними організаціями.

Окремо звертається увага на відмінність від інших договорів купівлі-продажу, де точно зазначається кількість товару, який купується, у договорі постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу вказується орієнтована (як правило, гранична, максимальна) кількість енергетичних й інших ресурсів, які потрібні абоненту, а у випадку коли абонентом є побутовий споживач кількість товару (електроенергії) взагалі не вказується.

Пропонується доповнення прав та обов'язків енергопостачальними організаціями, шляхом внесення змін до законодавчих актів, що регулюють дані правовідносини.

Ключові слова: цивільно-правове регулювання, енергетичні ресурси, приєднана мережа, купівля-продаж, договір, права та обов'язки сторін.

The article is a study of the genesis of the civil law regulation of the contract for the supply of energy resources through the connected network. It was determined that the legal framework regulating the procedure for the supply of energy resources is implemented on the basis of the Laws of Ukraine "On Electricity Market", "On Energy Efficiency" and other acts. The supply of energy and other resources through the connected network is carried out on the basis of a contract. It is concluded that the contract for the supply of energy resources through the connected network is both a public agreement and an agreement of adhesion. The general provisions on purchase and sale, the provisions on the supply agreement apply to the contract for the supply of energy and other resources through the connected network, unless otherwise established by law or does not follow from the essence of the relations of the parties. The specifics of the content of the contract for the supply of energy and other resources through the connected network, which arise and are regulated by concluding an energy supply contract between consumers of electricity and heat, which are a wide range of persons, both individuals and legal entities, and energy supply organizations, are characterized.

Separate attention is drawn to the difference from other sales contracts, where the quantity of the goods to be purchased is specified precisely, in the contract for the supply of energy and other resources through the connected network, the targeted (as a rule, the limit, maximum) amount of energy and other resources that the subscriber needs is indicated, and in the case when the subscriber is a household consumer, the quantity of the product (electricity) is not indicated at all.

It is proposed to supplement the rights and obligations of energy supply organizations by making changes to the legislative acts regulating these legal relations.

Key words: civil law regulation, energy resources, connected network, purchase and sale, contract.

Актуальність проблеми дослідження. Будь-які цивільні правовідносини передбачають існування певного об'єкта, наявність якого зумовлює виникнення в учасників правовідносин цивільних прав та обов'язків. Як правило, таким об'єктом є така правова категорія, як «річ», яка є одним із фундаментальних понять цивілістики. В реаліях сьогодення, економічна сфера постійно трансформується, і в цивільному обороті з'являються нові речі, що не може зумовити потребу обґрунтування теоретичних понять щодо їх сутності і місця в системі об'єктів цивільних прав. Досить часто, в юридичній літературі широко обговорюється проблематика та перспективи розвитку правового інституту постачання енергетичними та іншими ресурсами. Правова форма, що опосередковує споживання енергетичних та інших ресурсів, є договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу [12, с. 211].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми правового регулювання відносин у сфері постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу займалися такі науковці, як: С.Я. Вавженчук, А.В. Волинець, О.В. Дзера, В.В. Луць, М.І. Міщенко, Немченко С.С. та інші.

Мета дослідження – проаналізувати генезу цивільно-правового регулювання договору постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу.

Об'єкт дослідження – договір постачання енергетичних ресурсів.

Предмет дослідження – цивільно-правове регулювання постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з кінця XIX століття використання електричного струму – це важливий елемент розвиненої цивілізації. Важливою стратегічною галуззю в Україні є енергетика, і зокрема правовідносини, які пов'язані із забезпеченням постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу. В умовах сьогодення, енергетична сфера України перебуває на стадії реформування, що потребує відповідних підходів правового регулювання. Порядком постачання різними видами ресурсів регулюється окремими нормативно-правовими актами, зокрема Законом України «Про ринок електричної енергії» [11], «Про енергетичну ефективність» [9], та іншими актами. Постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу здійснюється на основі договорів.

Відповідно до положень договору, постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу передбачається, що одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, що регулюються окресленим договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів і дотримуватися передбаченого договором режиму їх використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання (ст. 714 ЦК України). Законодавцем визначається зміст договору як умови (пункти), які визначені на розсуд сторін і погоджені ними, й умови, що обов'язкові відповідно до актів цивільного законодавства (ст. 628 ЦК України) [14].

У разі, коли споживачем енергетичних ресурсів є громадянин, відносини між споживачем і постачальником регулюються також Законом України «Про захист прав споживачів» [10].

Окреслений договір є консенсуальним, двостороннім і оплатним. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу варто відносити до групи (типу) договорів як такого, що стосується передачі речей у власність і розглядати як різновид договору купівлі-продажу. Таким висновок можемо зробити з наступних аргументів:

1. По-перше, зобов'язання, що виникають із зазначеного договору мають ознаки зобов'язання про передачу речей у власність: однією стороною (постачальником) передається за плату іншій стороні (абоненту) товар (енергетичні та інші ресурси).

2. По-друге, норми, присвячені договору, що нами досліджується, містяться у § 5 гл. 54 ЦК, і має назву «Купівля-продаж».

3. По-третє, відповідно до ч. 2 ст. 714 ЦК до договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу застосовано загальні положення про купівлю-продаж, а також, положення про договір поставки, якщо інше не визначено законом чи не впливає із суті відносин сторін.

Таким чином, правило про субсидіарне застосування до відносин із постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу загальних положень про купівлю-продаж свідчить про однозначність позиції законодавця з окресленого питання.

На відміну від інших різновидів договору купівлі-продажу, де точно зазначається кількість товару, який купується, у договорі постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу вказується орієнтована (як правило, гранична, максимальна) кількість енергетичних й інших ресурсів, які потрібні абоненту, а у випадку коли абонентом є побутовий споживач кількість товару (електроенергії) взагалі не вказується. Постачальник зобов'язаний поставити абонентам енергетичні та інші ресурси певної якості [8, с. 30–31].

Більшість цивільно-правових норм, у яких визначаються умови договорів, мають диспозитивний характер. Це зокрема передбачає, що сторони в договорі можуть відступити від положень закону і здійснювати врегулювання своїх відносин на власній розсуд. Проте варто зазначити, що умови щодо предмету договору є обов'язковими для укладення будь-якого договору. Предметом договору енергопостачання є енергетичні та інші ресурси, поставка яких відбувається через приєднану мережу. Поняття «енергетичні ресурси» охоплюється іншим поняттям, яке вживається частіше – «енергоносії», до яких традиційно належать електроенергія, нафта сира, нафтопродукти, газ природний, а також продукти їх переробки.

«Іншими ресурсами» зокрема, є теплоносії – рідка або газоподібна речовина, що циркулює в трубах або каналах і передає теплову енергію в системах теплопостачання, опалення, вентиляції та технологічних установ-

ках, питна вода та інші ресурси. В юридичній літературі раніше, предметом договору енергопостачання як правило, визнавалася власне енергія як цінність, самостійне економічне благо [4].

Постачання енергетичних ресурсів здійснюється через приєднану мережу. Так, мережа (електрична чи теплова) є сукупністю енергетичних і трубопровідних установок, яка передбачена для того, щоб передавати та розподіляти електричну енергію, гарячу воду та пар. Тому, у випадку продажу природного газу в балонах договір оформляється або як купівля-продаж, або як поставка. Окрему думку висловлюють вчені, які вважають, що саме в силу енергетичних та інших ресурсів, відносини щодо її постачання можуть відноситися до різновиду послуг через те, що фізична форма послуги являє собою діяльність, у якій немає речового матеріального результату, проте є відповідний корисний ефект.

Для визначення умови про кількість поданої енергії, що узгоджується сторонами, недостатньо визначити річний обсяг спожитих енергетичних та інших ресурсів, яка відпускається. На цю обставину звертав увагу Немченко С.С. Термін виконання немає необхідності, Немченко С.С. підкреслив, що «кількість спожитих енергетичних та інших ресурсів в ліміті визначалася і визначається не тільки за квартал і місяць, а й за добу. Тому у договорі, що укладається на підставі ліміту, кількість спожитих енергетичних та інших ресурсів, котрі відпускаються, визначаються і за приватними термінами, якими є доба» [7, с. 13].

Фактична кількість енергетичних та інших ресурсів, як правило, менша, ніж встановлений за договором максимум, і визначається за показниками лічильника. У випадку, якщо абонент спожив більшу кількість енергетичних ресурсів, ніж це передбачено за договором, то у нього виникає обов'язок відшкодування додаткових витрат постачальника. Фізична особа, яка використовує енергетичні та інші ресурси для того, щоб задовольнити побутові потреби, має право одержувати їх в будь-якій кількості, що необхідна йому. Таким чином, для такого договору умова про кількість не є істотною.

Якість енергетичних та інших ресурсів повинна відповідати державним стандартам та іншим обов'язковим правилам чи договору. Окремі показники якості можуть встановлюватися в договорі за попереднім погодженням сторін, зокрема напруга електроенергії і частотою току, якість теплової енергії – температурою і тиском пари, температурою гарячої води. Умова про оплату та про відкриття поточного рахунку із спеціальним режимом використання є обов'язковою умовою як у випадку укладення договору постачання енергетичними та іншими ресурсами оптовим постачальником із постачальником, так із постачальником і споживачем [2, с. 94].

Договір укладається на строк, що визначається безпосередньо за домовленістю між сторонами, незалежно від того, який суб'єктний склад (чи укладається із фізичною особою для задоволення побутових потреб, чи із юридичною особою або фізичною особою – підприємцем для здійснення підприємницької діяльності) [1, с. 238]. Відповідно до положень даного договору, постачальник зобов'язаний забезпечити безперервність постачання енергетичними та іншими ресурсами споживача. У зв'язку з цим у разі відсутності заяви про припинення договору, договір вважається продовженим на той же строк. Законодавством передбачено укладення договору субспоживання, за яким споживач (абонент) відпускає енергію приєднаним до його мереж вторинним споживачам (субабонентам).

В даному випадку субабоненти укладають договір енергопостачання з абонентом і мають права та несуть обов'язки абонента, а абонент має права та несе обов'язки енергопостачальника. При цьому, абонент зобов'язаний повідомити перелік субабонентів енергопостачальнику,

який має право контролю енергомереж і приладів субабонентів та право контролю за додержанням субабонентами правил користування енергією [6].

Порядок та форма укладення договору залежить від особи споживача (абонента) і від того, яка мета використання товару. Так, договір, який було укладено постачальником із юридичною особою або фізичною особою (підприємцем) завжди вимагає письмової форми. Якщо споживачем є фізична особа, яка використовує енергетичні та інші ресурси для того, щоб задовольняти побутові потреби, то договір вважається укладеним з моменту першого фактичного підключення абонента до мережі у встановленому порядку.

Однак на цій підставі його не можна віднести до категорії реальних договорів, оскільки підключення до мережі ще не свідчить про фактичну передачу товару, а тому договір повинен бути укладений у письмовій формі [13, с. 256–257]. Змістом договору є права та обов'язки сторін. Права і обов'язки сторін випливають із визначення договору постачання енергетичних ресурсів передбачених ст. 714 ЦК України так і спеціальним нормативно-правовими актами, що регулюють дані правовідносини (Закони України «Про ринок електричної енергії», «Про енергетичну ефективність та інші).

Особливості прав та обов'язків за договором про постачання енергетичними та іншими ресурсами:

Обов'язки постачальника полягають:

- у наданні абоненту енергетичних та інших ресурсів у кількості, що визначена за договором. Особливість окресленого договору полягає в тому, що на момент, коли він укладається, точно не можна визначити кількість енергетичних та інших ресурсів, які згодом будуть постачатись, оскільки їх кількість залежить від фактичного обсягу споживання. Таким чином, кількість встановлюється орієнтовно, завдяки встановленню лімітів постачання (місячних, кварталних, річних тощо);

- у наданні енергетичних та інших ресурсів визначеної якості. Особливість якості енергетичних та інших ресурсів полягає у тому, що в першу чергу, вона повинна відповідати національним стандартам, а також іншим вимогами, які встановлені нормативними актами;

- здійснювати відшкодування (компенсацію) споживачу у разі недотримання постачальником показників якості послуг;

- у наданні можливості (проте не обов'язку) абонентові отримувати ресурси з приєднаної мережі постачальника. Ключова особливість полягає в тому, що це є правом, але не обов'язком споживача приймати енергетичні та інші ресурси. Для нього не може встановлюватись відповідальність за недобір цих ресурсів у постачальника;

- у наданні енергетичних та інших ресурсів у безперервному режимі відповідно до графіка (режиму) подачі ресурсів. Особливість постачання енергетичних та інших ресурсів полягає в їх безперебійному (без зупинок) наданні споживачеві, якщо за положеннями договору не передбачено такої перерви;

- у негайному повідомленні споживача щодо строків (термінів) обмежень постачання чи відключень;

- інформувати про право споживачів безоплатно обирати і змінювати електропостачальника;

- чіткому та прозорому інформувати про зміну будь-яких умов договору постачання електричної енергії

споживачу не пізніше ніж за 20 днів до їх застосування з урахуванням інформації про право споживача розірвати договір.

Права постачальника полягають:

- купувати та продавати електроенергію на ринку електричної енергії, здійснювати експорт-імпорт електричної енергії за вільними цінами;

- вільно обирати контрагента за двостороннім договором;

- інші права, передбачені нормативно-правовими актами, що регулюють функціонування ринку електричної енергії, та договорами, укладеними ними на ринку електричної енергії.

Обов'язки споживача полягають:

- у вчасній оплаті вартості прийнятих ресурсів. Особливість

- оплати енергетичних та інших ресурсів полягає у сплаті за ресурси, які фактично були прийняті (спожиті), оскільки їх прийняття – це право, а не обов'язок споживача. Кількість спожитих ресурсів, за загальним правилом, встановлюється відповідно до показників приладів обліку та контролю (лічильників);

- у дотриманні передбаченого за договором режиму використання ресурсів. Особливість використання енергетичних та інших ресурсів полягає в тому, що якість та своєчасність постачання цих ресурсів залежить не тільки від постачальника, а також і від споживача. Так до прикладу, у випадку підключення до електромережі потужних установок, які споживають електроенергію більше за встановлені норми, мережа може вийти з ладу;

- дотримуватись правил технічної експлуатації, правил безпеки під час експлуатації власних електроустановок. Безпечна експлуатація енергетичного та іншого обладнання означає те, що його потрібно підтримувати у належному стані, дотримуватись техніки безпеки, вживати протипожежних та протиповітряних заходів [3].

Права споживача полягають:

- змінювати постачальника на умовах, визначених цим Законом та правилами роздрібного ринку;

- на компенсацію, що застосовується у разі недотримання показників якості послуг електропостачання;

- на відшкодування збитків, завданих внаслідок невиконання його контрагентами умов договорів, укладених на ринку електричної енергії;

- інші права відповідно до законодавства та укладених договорів.

Висновки. Отже, Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу слід визнати самостійним, особливим видом договору в системі договорів, який має специфічний предмет та об'єкт, а також і особливості їх реалізації. Зміст договору постачання енергетичних ресурсів, також виокремлює цей договір як особливий вид договору. Вищезазначені права та обов'язки сторін цього Договору слід би доповнити наступними обов'язками постачальника, а саме:

- повідомляти споживача завчасно (не пізніше ніж за 24 години) про обмеження в постачанні енергетичних ресурсів;

- забезпечити реальний облік витрачених енергетичних ресурсів споживачем шляхом зняття показників з приладів обліку споживання електричної енергії, в тому числі за допомогою ІТ-технологій;

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова В. І. Цивільне право України: підручник: у 2-х т. / відп. ред. В. І. Борисова, І. В. Спасько-Фатєєва, В. Л. Яроцький. Київ : Юрінком Інтер, 2017. Т. 2. 552 с.
2. Випрянський В. В. Договір купівлі-продажу та його окремі види / Випрянський В. В. Київ, 2017. 304 с.
3. Договір поставки, договір контракції сільськогосподарської продукції, договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу. URL: <http://nkkep.com/wp-content/uploads/2022/02/4.02-tssp-p-3132.pdf>.
4. Криворучко В. О., Огороднійчук І. А. Зміст договору енергопостачання. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 182–188.
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України станом на 15.11.2020 р. Всеукраїнська мережа ЛІГА: ЗАКОН. URL: www.ligakon.ua.

6. Наумова Л. Договір купівлі-продажу: найбільш типові помилки. *Цивільне право*. 2019. № 2. С. 126–148.
7. Немченко С. С. Договір постачання електричної енергії через приєднану мережу за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 21 с.
8. Правове регулювання договірних відносин: навчальний посібник / Г. М. Гаряєва, О. В. Гаєвая, О. В. Кузьменко, І. В. Лисенко, Л. В. Перевалова. Харків: ФОП Панов А. М., 2021. 404 с.
9. Про енергетичну ефективність: Закон України від 21.10.2021 № 1818-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20%23Text>
10. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
11. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>
12. Стефанчук Р. О. Цивільне право України: навчальний посібник. Київ : Прецедент, 2005. 361 с.
13. Харитонов І. Є., Ахметова В. О. Цивільне право України: Підручник. Київ : Істина, 2017. 776 с.
14. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.